

## ԱՐԱՔՍ ՓԱՇԱՅԱՆ

### **ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ**

Մերձավոր և Միջին Արևելքի քաղաքական գործընթացների վրա զգալի է իսլամի՝ որպես կրոնի և գաղափարախոսության ամնիջական ազդեցությունը, որով ուրվագծվում է ուժերի նոր հարաբերակցություն: Միջազգային հարաբերություններում զնալով ակտիվանում է իսլամական համերաշխության շարժումը, որի շրջանակներում ներկայումս գործում են 70-ից ավելի միջազգային իսլամական կազմակերպություններ՝ կառավարական և ոչ կառավարական մակարդակով, որոնց մեջ առանձնանում է Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպությունը (ԻԿԿ): Իրենց հետազոտություններում կազմակերպության քաղաքական, ֆինանսատնտեսական և մշակութային գործունեությանն են անդրադարձել Լ.Բ. Բորիսովը<sup>1</sup>, Ն.Վ. Ժդանովը, Ա.Ա. Իզմատենկոն<sup>2</sup>, Ա.Ի. Իոնովան<sup>3</sup>, Ի.Ի. Իվանովան<sup>4</sup>, Գ.Վ. Սիլոսլավսկին<sup>5</sup>, Տ.Պ. Սիլոսլավսկյան<sup>6</sup>, Ռ.Մ. Շառիպովան, Է.Է. Նաջիպը<sup>7</sup>, Վ.Ֆ. Սիչևը<sup>8</sup>, Լ.Վ. Վալկովան<sup>9</sup>, Մ.Ի. Ֆիլիպովան<sup>10</sup> և ուրիշներ: Մեզանում առաջինը հիշյալ խնդրին անդրադարձել է Ն.Հ. Հովհաննիսյանը<sup>11</sup>:

Հասկանալի պատճառով, տարածաշրջանի քաղաքական և տնտեսական անցուղարձերը չեն կարող չազդել Հայաստանի արտաքին քաղաքականության վրա: Ասվածի լավագույն ապացույցն է Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպության դիրքորոշումը դարաբաղյալ հակամարտության նկատմամբ<sup>12</sup>:

Իսլամական ռազմավարության նպատակը իսլամական երկրների քաղաքական, ամոտեսական, գաղափարական և մշակութային ինտեգրացումն է: Իսլամի ակտիվ մասնակցությունը քաղաքականության մեջ կամ, այլ կերպ ասած, քաղաքական իսլամի դրսևորումները նպատակ ունեն ոչ միայն արժեվորել իսլամի սկզբունքները, այլև կրոնական գործունի միջոցով գերակայության հասնել ինչպես զլոբալ, այնպես էլ ռեգիոնալ մակարդակներում: Իսլամական աշխարհի ամենախտոբ, միևնույն ժամանակ ՄԱԿ-ից հետո ամենաբազմաճյուղ միջազգային կազմակերպությունը Իսլամական կոնֆերանսն է: Բնությով կրոնա-քաղաքական է, ձևավորվել է մահմեդական համերաշխության հիմքի վրա, անդամակցելու իրավունքը վերապահ-

վում է միայն իսլամական երկրներին: Կազմակերպությանն անդամակցում են 56 պետություններ, որոնցից են Սաուդյան Արաբիան, Իրանը, Թուրքիան, Պակիստանը, Սալազիան, Մալին, Գվինեան և այլն: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո ԻԿԿ-ին անդամակցում են նաև Ադրբեջանը և Կենտրոնական Ասիայի հանրապետությունները: ԻԿԿ-ի անդամներն ունեն բնական հարստությունների հսկայական պաշար, մասնավորապես, էներգետիկ բնագավառում, զգալի մարդկային ռեսուրսներ ու ֆինանսական ծանրակշիռ միջոցներ: Անդամ երկրներից յուրաքանչյուրը գտնվում է սոցիալ-տնտեսական տարբեր մակարդակներում, ունի քաղաքական և տնտեսական զարգացման այլ ուղղություններ<sup>13</sup>: ԻԿԿ անդամ պետություններից շատերում իսլամ դավանող բնակչությունը փոքրամասնություն է: Դիտորդի կարգավիճակով կազմակերպության աշխատանքներին մասնակցում են Կիպրոսի թուրքական համայնքը, Ֆիլիպինների Մորո ազգային ազատագրական ճակատը, միջազգային և տարածաշրջանային տարբեր կազմակերպություններ:

Իսլամական կոնֆերանս ստեղծելու լուրջ գործունեություն է ծավալվել 1960-ականներից՝ իսլամական համերաշխություն իրականացնելու և իսլամական աշխարհին հուզող խնդիրները լուծելու նպատակով: Իսլամական աշխարհում գերակայության հավակնող Սաուդյան Արաբիային մտահոգում էր 1960-ականներին արաբական ազգայնականության շեշտակի վերելքը: Սաուդյան Արաբիան Արևմուտքի ամնիջական ազդեցությամբ վարժում էր հակակշռել ազգայնականությունը տարածաշրջանում իսլամի դերի բարձրացմամբ: Դեպքերի ընթացքն արագացրեց 1967թ. արաբա-իսրայելական պատերազմում արաբների կրած պարտությունը և, մասնավորապես, 1969թ. օգոստոսին իսլամական երեք սրբավայրերից մեկի՝ Երուսաղեմի Ալ Ակսա մզկիթի հրկիզումը: Ստեղծված պայմաններում հրատապ էին Պաղեստինի և իսլամական սրբավայրերի պաշտպանության հարցերը: 1969թ. սեպտեմբերի 22-25-ը Ռաբաթում տեղի ունեցավ Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպության հիմնադիր համագումարը, կառավարական մակարդակով առաջին իսլամական համաժողովը, որին մասնակցում էին 25 իսլամական երկրների առաջին դեմքեր<sup>14</sup>: Ռաբաթում հավաքված իսլամական երկրների առաջնորդները համոզված էին, որ իրենց ժողովուրդները ձևավորում են անբաժանելի *Ումման* (իսլամական ազգը - Ա.Փ.), որի օրինական իրավունքները անհրաժեշտ է պաշտպանել: ԻԿԿ արտաքին գործերի նախարարների երրորդ կոնֆերանսում (Ջիդդա, 1972թ.) ընդունվեց կազմակերպության կանոնադրությունը, ըստ որի Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպության հիմնական նպատակներն են՝ անդամ պետությունների միջև իսլամական համերաշխության ամրապնդումը, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, գիտական և այլ բնագավառներում համագործակցության կազմակերպումը: Համաձայն կանոնադրության, անհրաժեշտ է ջանքեր գործադրել՝ պայքարելու ռասայական խտրականության և գաղութատի-

րության դեմ, աջակցել արդարության վրա հիմնված միջազգային խաղաղության ու անվտանգության հաստատմանը: Անհրաժեշտ է նպաստավոր պայմաններ ստեղծել անդամ երկրների և այլ պետությունների միջև համագործակցության և փոխըմբռնման համար, յուրաքանչյուր հակամարտություն հարթել խաղաղ ճանապարհով, ինչպիսիք են՝ բանակցությունները, միջնորդությունները և այլն, հարգել անդամ պետությունների ինքնիշխանությունը, տարածքային ամբողջականությունը, ինքնորոշման սկզբունքը, չմիջամտել նրանց ներքին գործերին: Կանոնադրության ամենահրատապ հարցը Պաղեստինի ժողովրդի ազատ ինքնորոշման խնդիրն է, որի համար պետք է կոորդինացնել գործողությունները՝ ազատագրելու և պաշտպանելու իսլամական սրբավայրերը, աջակցելու Պաղեստինի ժողովրդի պայքարին, օգնելու նրան՝ տեղ կանգնելու իր իրավունքներին և ազատագրելու արաբական գրավյալ տարածքները<sup>15</sup>: Կազմակերպության գերագույն մարմիններն են՝ թագավորների, պետությունների և կառավարությունների ղեկավարների գագաթաժողովը, արտաքին գործերի նախարարների կոնֆերանսը և գլխավոր քարտուղարությունը<sup>16</sup>:

Գագաթաժողովը կազմակերպության բարձրագույն մարմինն է, գումարվում է երեք տարին մեկ անգամ անդամ որևէ երկրում և կոորդինացնում է մասնակից պետությունների որդեգրած քաղաքականությունը՝ համադրելով այն իսլամական երկրների շահերին: Եթե իսլամական շրջանակներում առաջանում է որևէ հրատապ հարցի քննարկման անհրաժեշտություն, հրավիրվում է արտահերթ գագաթաժողով: Գագաթաժողովի որոշումներն ընդունվում են միաձայն: Որպես կանոն, գագաթաժողովից առաջ տեղի է ունենում արտգործնախարարների կոնֆերանսը, որը կազմակերպության քաղաքական մարմինն է: Այն գումարվում է տարին մեկ անգամ, անդամ որևէ երկրում: Արտգործնախարարների կոնֆերանսը նշանակում է ԻԿԿ գլխավոր քարտուղարին և նրա օգնականներին<sup>17</sup>: Գլխավոր քարտուղարությունը կազմակերպության գործադիր մարմինն է և կոորդինացնում է մասնակից պետությունների միջև համագործակցությունը: ԻԿԿ-ի ներկայիս գլխավոր քարտուղարը էզդդին Լարաքին է՝ Մարոկկոյից<sup>18</sup>:

ԻԿԿ-ի պաշտոնական փաստաթղթերում նշվում է նաև 4-րդ գլխավոր մարմինը՝ իսլամական արդարության դատարանը, որպես ԻԿԿ-ի դատական մարմին, սրի մասին կանոնադրության մեջ չի հիշատակվում: Ստեղծվել է 1981թ. Թաիֆի գագաթաժողովում և դեռևս կազմավորման մեջ է: Այն պետք է միջնորդի դեր կատարի բոլոր այն կոնֆլիկտներում, որ կծագի իսլամական պետությունների մեջ<sup>19</sup>:

ԻԿԿ-ի շրջանակներում գործում են Տնտեսական և առևտրական համագործակցության (Աճկաբա), Տեղեկատվության և մշակույթի (Մեքքա), Գիտական և տեխնիկական համագործակցության (Մեքքա) մշտական հանձնաժողովները:

ԻԿԿ-ին կից գործում են նաև ժամանակավոր հանձնաժողովներ. ոլորք ստեղծվում են իսլամական շրջանակներում ճգնաժամի առաջացման դեպքում և լուծարվում ճգնաժամի կարգավորումից անմիջապես հետո: Ներկայումս գործում են Բոսնիայի և Հերցեգովինայի, Աֆղանստանի, Ֆիլիպինների, Պաղեստինի, Ջամու և Քաշմիրի, Եթովպիայի հանձնաժողովները:

Կազմակերպությունն ունի մի շարք օժանդակ մարմիններ: Դրանք են՝ Իսլամական համերաշխության ֆոնդը և նրա վակֆերը (Ջիդդա), Եթովպիայի ֆոնդը և նրա վակֆերը (Ջիդդա), Վիճակագրության, տնտեսական, սոցիալական հետազոտությունների և իսլամական երկրների համար կադրերի պատրաստման կենտրոնը (Անկարա), Իսլամական պատմության, արվեստի և մշակույթի հետազոտական կենտրոնը (Մտամբուլ), Տեխնոլոգիայի իսլամական ինստիտուտը (Դաքքա), Առևտրի զարգացման իսլամական կենտրոնը (Կասաբլանկա), Միջազգային մախիկի իսլամական հանձնաժողովը (Բենգազի), Իսլամական իրավագիտության ակադեմիան (Ջիդդա), Իսլամական ժառանգության պահպանության միջազգային հանձնաժողովը (Մտամբուլ, Էռ-Ռիադ), Գիտության, տեխնոլոգիայի և զարգացման իսլամական ինստիտուտը (Ջիդդա): ԻԿԿ-ին կից գործում են՝ Առևտրի և արդյունաբերության իսլամական պալատը (Կարաչի), Իսլամական մայրաքաղաքների և քաղաքների կազմակերպությունը (Մեքքա), Իսլամական մավա-տերների կազմակերպությունը (Ջիդդա), Իսլամական համերաշխության խաղերի սպորտային ֆեդերացիան (Էռ-Ռիադ), Իսլամական բանկերի միջազգային ասոցացիան (Կահիրե) և այլն: Իսլամական կոնֆերանսի հովանավորությամբ գործում են Ուզանդայի, Նիգերի, Բանգլադեշի և Մալազիայի միջազգային անկախ իսլամական համալսարանները:

ԻԿԿ-ի մասնագիտացված կառույցներն են՝ Ջարգացման իսլամական բանկը (Ջիդդա), Իսլամական կրթության, գիտության և մշակույթի կազմակերպությունը (Ռաբաթ), Նորությունների միջազգային իսլամական գործակալությունը (Ջիդդա), Իսլամական երկրների ռադիոհաղորդումների գործակալությունը (Ջիդդա)<sup>20</sup>:

Կազմակերպությունը սերտ համագործակցության մեջ է ՍԱԿ-ի հետ<sup>21</sup>:

ԻԿԿ-ի ամենակարևոր տնտեսական օղակը Ջարգացման իսլամական բանկն է, որի հիմնական նպատակն է աջակցել իսլամական ժողովուրդների տնտեսական և սոցիալական զարգացմանը՝ համաձայն իսլամական օրենքների՝ շարիաթի<sup>22</sup>:

Սակայն հարկ է նշել, որ ԻԿԿ-ին դեռևս չի հաջողվել ստեղծել քաղաքական միասնություն: Միջազգային իսլամական համերաշխության վրա բացասաբար անդրադարձավ իրանա-իրաքյան պատերազմը, Աֆղանստանում շարունակվող հակամարտությունը: Չպետք է անտեսել այն հանգամանքը, որ իսլամում գոյություն ունի տուննի և շիա հավատքների տարբերությունը, որը լուրջ դժվարություններ է ստեղծում միջիսլամական հարաբերություններում: Կոչ անելով միասնության և եղբայրության, կազմակեր-

պության մեջ չկա միասնական դիրքորոշում: Տնտեսապես թույլ երկրները ֆինանսական զգալի ներդրումներ են ստանում, իսկ ուղռ երկրներ քաղաքական աջակցություն են փնտրում կազմակերպության ներսում: Իսլամական կոնֆերանսի ստեղծումից ի վեր հիմնական ֆինանսական ներդրումները արվել են Սաուդյան Արաբիայի կողմից, որով էլ պայմանավորվում է այս երկրի գերիշխող դիրքը կազմակերպության մեջ: Սաուդյան Արաբիան մաս իսլամի հայրենիքն է, և կազմակերպության ֆինանսական ու քաղաքական նշանակություն ունեցող մի շարք կարևոր մարմիններ տեղակայված են հենց այստեղ: Մեկ այլ երկիր, որը մույնպես հավակնում է գերակայության, Իրանն է: ԻԿԿ-ի Թեհրանի VIII գագաթաժողովը, որին Իրանը մեծ շուքով էր պատրաստվել, լուրջ քայլեր արեց իսլամական աշխարհը համախմբելու և Իրանի դերը տարածաշրջանում արժեկոթելու ուղղությամբ:

Չնայած ստեղծված համակարգին, համագործակցությունը միշտ չէ, որ հաջողված է: Անդամ պետությունների մեծամասնությունն ընդգրկված է մաև տարածաշրջանային այլ կազմակերպությունների մեջ, որը դժվարացնում է համատեղ աշխատանքը: Հարկ է նշել, որ Իսլամական կոնֆերանսին երբեմն չի հաջողվում հավատարիմ մնալ իր իսկ կողմից հռչակված սկզբունքներին: Չնայած որոշակի դժվարություններին, իսլամական համերաշխության կողմնակիցները այսուհետև մույնպես կպայքարեն իսլամական երկրները որպես ինքնուրույն քաղաքական ուժ ներկայացնելու համար: ԻԿԿ-ի ջանքերը՝ իսլամական աշխարհը համախմբելու պետական մակարդակով, փոքր նվաճում չէ, այն դեպքում, երբ իսլամական երկրները դեռևս հեռու են վերջնական համախմբումից: Ակնհայտ է, որ իսլամական պետությունները փորձում են մեկ միասնական քաղաքականություն մշակել:

## ARAKS PASHAYAN

### ISLAMIC SUMMIT CONFERENCE. THE STRUCTURE AND MAIN OBJECTIVES

#### (Summary)

The Organization of Islamic Conference (OIC) is an international Islamic organization. The OIC primary goals are to promote Islamic solidarity among member-states in economic, social, cultural, scientific and other vital fields of activity. The OIC consists of Summit of heads of states, the annual Conference of Foreign Ministers and General Secretariat. The OIC has given birth to many subsidiary and affiliated bodies. Perhaps the OIC has been more successful in economic and cultural programs than in political matter, since Muslim states are still far from the cohesion and unity. Evidently Muslim states are trying to adopt united policy.

## ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Борисов Л.Б., Организация Исламская Конференция: политические аспекты деятельности, "Народы Азии и Африки", 1983, No 4.
2. Жданов Н.В., Игнатенко А. А., "Ислам на пороге XXI века", М., 1989.
3. Ионова А.И., Ислам и международное экономическое сотрудничество, "Азия и Африка сегодня", 1983, No 3.
4. Иванова И.И., Турецко-арабские отношения и их место в системе международных связей на Ближнем Востоке (1945-1983), М., 1985.
5. Милославский Г.В., Интеграционные процессы в мусульманском мире, М., 1992.
6. Милославская Т.П., Милославский Г.В., Некоторые вопросы теории и практики финансово-экономической деятельности ОИК (Ислам. проблемы идеологии, права, политики и экономики, М., 1985), Концепция "исламского единства" и интеграционные процессы в "мусульманском мире" (Ислам и проблемы национализма в странах Ближнего и Среднего Востока, М., 1986).
7. Шарипова Р.М., Наджип Э.Э., Движение исламской солидарности. Основные теоретические концепции ("Исламский фактор" в международных отношениях в Азии, М., 1987), Наджип Э.Э., XIII сессия ОИК (Нигер. 1982) (Современный ислам: проблемы политики и идеологии, Вып. 2, М., 1983).
8. Сычев В.Ф., Новые тенденции в деятельности "Организации исламской конференции" (ОИК) (в том же сборнике, вып. 3, М., 1985).
9. Валькова Л.В., Саудовская Аравия в международных отношениях, М., 1979.
10. Филипова М.И., Оценка американскими учеными "исламского фактора" в международных отношениях ("Исламский фактор в" международных отношениях в Азии), М., 1987.
11. Оганесян Н.О., Активизация ислама: характер, специфика и последствия (Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока. Ереван, 1986), он же, Глобальная стратегия ислама: основополагающие принципы и конечные цели, "Вестник общественных наук", 1989/1.
12. Տե՛ս «Ազգ», 30 հունիս, 1999, էջ 5: Ղարաբաղյան հարցը դիտարկելով իրրև հայ-ադրբեջանական հակամարտություն, Իսլամական կոնֆերանսը 1992-ից սկսած դատապարտում է Ադրբեջանի նկատմամբ «հայկական ագրեսիան» և կոչ է անում Հայաստանին դուրս բերել զորքերը «զրավյալ ադրբեջանական տարածքներից»: Կազմակերպության բացասական դիրքորոշումը զարաբաղյան հակամարտության նկատմամբ չի կարող սուվր գցել ներկայումս մի շարք իսլամական երկրների հետ ՀՀ միջպետական հարաբերությունների զարգացման վրա:
13. Socio-Economic Information Handbook on Islamic Conference Organization's Member Countries, Tehran, 1997, p. 17, 19, 23, 24.
14. Валькова Л.В., Саудовская Аравия..., стр. 163-173.
15. The Islamic Summit Conference. Sixth Issue. Revised Edition, November 1981, Kuwait News Agency, p. 56.
16. Նույն տեղում, էջ 57:
17. Նույն տեղում, էջ 57-58:

18. Որպես ԻԿԿ-ի գլխավոր քարտուղար պաշտոնավարել են՝ Թանքու Աբդուլ Ռահման Բուտրա Ալ Հաջը (Սալազիա, 1970-1973թթ.), Հասան ալ Թոուհամին (Եգիպտոս, 1974-1975թթ.), Ամադու Քարիմ Գայեն (Սենեգալ, 1975-1979թթ.), Հաբիբ ալ Շատտին (Թունիս, 1979-1984թթ.), Սեյիդ Շարիֆ Ադդյին Փիրզադան (Պակիստան, 1985-1988թթ.), Համեդ ալ Ղաբիբը (Նիգեր, 1989-1996թթ.):
19. Ближний Восток и международное право, М., 1992, стр. 169.
20. IRCICA Newsletter, 1995, No 37, p. 23.
21. Իսլամական կոնֆերանսը դիտորդի կարգավիճակով մասնակցում է ՄԱԿ-ի աշխատանքներին: ՄԱԿ-ի և ԻԿԿ-ի համագործակցությունն առնչվում է միջազգային խաղաղությանն ու անվտանգությանը, զինաթափմանը, մարդու իրավունքների պահպանմանը և այլն:
22. Ձարգացման իսլամական քանկ. հարցեր և պատասխաններ, Ջիդդա, 1997 (սուրբերեն):